

واژه‌های اقتصاد پنهان

اقتصاد غیر رسمی^۱

برای اولین بار «کیت هارت»^۲ در سال ۱۹۷۱ در یک تحقیق کلاسیک درباره‌ی اقتصاد کشور غنا واژه‌ی «بخش غیر رسمی»^۳ را به مباحث اقتصاد وارد ساخت.^۴

در نوشته‌های جغرافیایی و اقتصادی از این بخش با عناوینی مثل «شغل‌های کاذب و انگلی»، «نتیجه‌ی بی‌کاری پنهان»، «فعالیت‌های غیر تولیدی و غیر مؤثر»، «بخش سنتی»، «بخش سازمان نیافته» و «شغل‌های پایین طبقه‌ی کارگر» نام می‌برند.

اقتصاد غیر رسمی، مختص یک سیستم اقتصادی یا یک کشور خاص نیست و این پدیده، هم در کشورهای پیشرفته و هم، در کشورهای در حال توسعه وجود دارد؛ با این حال یک وجه مشترک اقتصاد غیر رسمی که سهم قابل توجهی از اقتصاد غیر رسمی را شامل می‌شود. تلاش مردم برای کسب درآمد بیش‌تر بدون پرداخت مالیات و عوارض دولتی می‌باشد و به عبارت دیگر، در این گونه فعالیت‌ها همه به طور مشترک در پی سود

بیش‌تر هستند. با وجود این وجه مشترک، حجم، اشکال و آثار فعالیت‌های غیر رسمی در هر کشور بستگی به شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و حقوقی آن جامعه دارد.

در برخی متون، اقتصاد غیر رسمی را به چهار بخش زیر تقسیم می‌نمایند:

۱. بخش خانوار: این بخش، کالاها و خدماتی را تولید می‌کند که در همین بخش مصرف می‌شود. ویژگی بخش خانوار این است که محصولات آن کم‌تر به بازار عرضه می‌گردد و فقدان قیمت برای کالاهای تولیدی در آن، باعث می‌شود که ارزیابی ارزش کالاها دشوار باشد و در نتیجه در حساب‌های ملی نادیده بماند. در تمام کشورها فعالیت‌های بدون دست‌مزد که در خانه انجام می‌گردد، نظیر خدمات خانم‌های خانه‌دار، در حساب‌های ملی نادیده گرفته می‌شود. تولیدات خانگی در جوامع روستایی نیز از آن جمله‌اند.

۲. بخش غیر رسمی: تولیدکنندگان جزء و کارکنان آن‌ها و هم‌چنین کسبه‌ی دوره‌گرد، از بارزترین این نوع فعالیت‌ها هستند، ولی

1- Informal Economy.

2- Keith Hart.

3- Informal Sector.

۴- شکویی، حسین (۱۳۷۳) دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری، انتشارات سمت، ص ۴۶۴.

مورد نیاز آن تحصيلات رسمي لازم نيست.

- کار سخت و تکنیک بومی لازم دارد.

- بیش تر به منابع و تولیدات سنتی و محلی وابسته است.

- میدان عمل محدودی دارد.

- گاه، مالکیت خانوادگی لازم

دارد.

- محدودیت سنی و جنسی

ندارد.^۲

- محدودیت زمانی ندارد و

در تمام ساعات شبانه روز انجام می شود.

- محدودیت مکانی ندارد و در

هر جا اعم از کنار خیابان، پارک، پیاده رو و ... انجام می شود.

- بیش تر در شهرهای پر جمعیت

کشورهای جهان سوم دیده می شود.

- سرمایه و ابزار آن مختصر است.

با توجه به ویژگی های مذکور، کارگران

ساختمانی سازمان نیافته، پیشه وران،

دست فروشان، خدمت کاران خانه ها،

باربرها، صاحبان گاری های دستی،

فروشندهگان مواد غذایی به صورت دستی

یا روی چهارچرخه ها، روزنامه فروشان

دورگرد، عریضه نویسان. دکانویسان،

جمع آوری کنندگان اشیای قابل بازیافت

از صندوق های زباله، متکدیان، واکسی و

تعمیر کفش کنار پیاده روها، وزن کشی

کنار خیابان، کوپن فروشی، میوه فروشی

با وانت، فال گیرها، نوحه خوان های

کوچه و خیابانی، برف رویی، بستنی،

بلال فروشی و چای فروشی، جابه جایی

مسافر با موتور سیکلت، ارز فروش های

روبه روی بانک های اصلی و ... نمونه هایی

از شاغلین بخش غیررسمی محسوب

می گردند.

شغل های غیر رسمی از نظرگاه های

متفاوتی بر چهره ی مکان ها تأثیر سوء

می گذارند که از آن جمله می توان

به اشغال پیاده روها و ایجاد سد معبر،

اختلال در کارکرد مکان ها (برای مثال

اختلال در ترافیک)، بد منظره ساختن

سیمای زندگی شهری و زمینه سازی

برای ناهنجاری های اجتماعی و فضایی،

اشاره نمود. ■

کارگاه های کوچک که اغلب در خانه ها قرار دارند (و کارگر از بیرون خانوار جذب نمی کنند - کارگاه های خانگی)، از نظر تعداد، اهمیت بیشتری دارند. تفاوت این بخش (کارگاه ها) با بخش خانوار این است که تولیدات کارگاه های خانگی در بخش غیر رسمی به صورت کالا و خدمات نهایی به مصرف کننده به فروش می رسد و این بدان معنی است که مبادلات بازاری صورت می گیرد، در صورتی که بخش خانوار مبادلات بازاری ندارد. مسافرکشی در شیفت دوم کاری، در ایران در این گروه قرار دارد.

۳. بخش نامنظم: تمام

فعالیت های طبقه بندی شده در این

بخش، ماهیت غیر قانونی دارد مثل فرار

از مالیات، فرار از مقررات، و تقلب در

بیمه های اجتماعی. ویژگی اصلی این

بخش آن است که با وجود قانونی و

مجاز بودن اصل تولید کالا و خدمت، در

نحوه ی تولید و یا توزیع آن، کاری خلاف

و غیرقانونی صورت می گیرد.

۴. بخش غیرقانونی (جزایی و جنایی):

تولیدات بخش نامنظم، قانونی و مجاز

است، ولی تولیدات بخش غیر قانونی

شامل فعالیت ها و تولید کالاها و خدمات

خلاف قانون مانند: دزدی، اخاذی، تولید

و خرید و فروش مواد افیونی، فحشا و از

این قبیل می باشد. با توجه به این که

خلاف کاران و جنایت کاران عمل خود

را گزارش نمی کنند، بدیهی است که از

پرداخت مالیات هم فرار می نمایند.

در کشورهای توسعه یافته مانند

ایالات متحده ی آمریکا، انگلستان، ایتالیا

و یا کشورهای شرق اروپا این بخش برای

گریز از پرداخت مالیات به وجود می آید؛

زیرا فعالیت های بخش غیررسمی اقتصاد،

اجازه ی کسب لازم ندارند و در آمارهای

رسمی ذکر نمی شوند.

اقتصاد غیر رسمی،

مختص یک سیستم

اقتصادی یا یک کشور

خاص نیست و این

پدیده، هم در کشورهای

پیشرفته و هم، در

کشورهای در حال توسعه

وجود دارد

دولتی حمایت نمی شود.

- بدون تأیید دولت ها به کار خود

ادامه می دهد و در امر پیشه وری جواز

کسب لازم ندارد.

- ساعات کار منظمی ندارد.

- به شاغلان آن در روزهای بیماری

یا مرخصی، مزدی پرداخت نمی شود.

- بخش غیر رسمی و دارای ساعات

کار بیش تر، درآمد کم تر، شرایط نامطلوب

محل کار و محل اشتغال محدودی است.

- درآمد شاغلین این بخش نامنظم و

نامطمئن است.

- ورود به این بخش آسان است.

- بازار نامنظم دارد.

- سرمایه ی کم می طلبد.

- مهارت نمی طلبد و در مهارت های

۱- شکویی، حسین (۱۳۷۳): دیدگاه های نو در جغرافیای شهری، انتشارات سمت؛ صص ۴۶-۴۷.

۲- صرامی، حسین (۱۳۷۳): تأثیر مشاغل غیررسمی بر چهره شهرهای ایران؛ فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ی ۲۳.